

THE ROLE OF PRACTICAL TRAINING IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS OF STUDENTS

Koraev Samaridin Barakaevich

Associate Professor of Chirchik State Pedagogical Institute, Tashkent region,

Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD),

samariddinqorayev@gmail.com (90-950-15-21)

Annotations

The article discusses the relevance of vocational guidance of students, the problems arising in this area, and ways to solve them. The requirements for the content of industrial practice and advanced training of students in the field of vocational guidance were discussed.

Key words: learner, learning, improvement, activation, practice, skill, topic, analysis, task, goal.

Жаҳонда таълим соҳасида олиб борилаётган ислохатларнинг асоси инсонинг ҳаёт давомида таълим олишига, уларнинг турмуш шароитларини яхшилаш мақсадида ўз севган касби билан шуғулланиши учун шароит яратишга қаратилган. Бугунги кунда ўрта мактабларнинг битирувчиларининг аксарияти ҳаётда ўз ўринларини топишларида кўплаб қийинчиликларга, муаммоларга дуч келишади. Бу муаммолар эса мактаб таълими ва ҳаёт таълими ўртасидаги боғлиқлик ва ўзаро алоқаларнинг яхши йўлга қўйилманганлигида кўринади.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш жараёнини такомиллаштириш ва бошқариш технология ҳамда методлари талаб даражасида ишлаб чиқилмаганлиги ҳамда илмий-ташкилий жиҳатдан етарлича асосланмаганлиги бугунги кунинг асосий муаммоси бўлиб турибди.

Ўқувчилар, ўқитувчилар ва иш берувчи ҳамкор ташкилотлар билан олиб борилган суҳбатлар асосида сифатли амалий машғулотларни такомиллаштириш борасида қуйидаги таклифлар олинди: амалий машғулотларни ташкил этишда ўқувчиларнинг бажара олиш ва тушуна олиш савияси ҳамда қизиқишларини, республикамизнинг ҳудудий ва миллий, иқтисодий хусусиятларини инобатга олиш, ўрганиладиган материалларнинг тушунувчанлигини ўқувчиларнинг ёшига мослаш ҳамда уни ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотлари ҳамкорлигида ташкил этиш.

Ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлаш жараёнини бир неча босқичларга бўлиш мумкин. Бу босқичлардаги фаолиятни амалга ошириш учун машғулотлар услубий бўлим томонидан бошқарилиши ва назорат қилиниши керак. Бунда машғулот мақсади ва вазифаларини белгилаш ҳамда педагоглар жамоасини танлаш, материаллар тўплаш, машғулотлар сифатини аниқлаш, мазкур жараённи режалаштириш ва амалга ошириш лозим.

Дастлаб, машғулотлар қайси касб соҳаси учун мўлжалланганлигини аниқлаш, намунавий ўқув дастурларининг мазмуни билан танишиш тавсия этилади ва ўқувчиларнинг ёши, материалларни тушуниш қобилиятлари даражаси инобатга олинishi лозим. Шу билан биргаликда, ўқитувчилар учун услубий қўлланма, ўқувчилар учун амалий топшириқлар, улар билимини баҳолаш учун тестлар тўплами ишлаб чиқилиши лозим. Машғулотларда мақсад касбий фаолиятга қўйиладиган талаблар, билим ва кўникмалардан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқилиши ҳамда ўқувчилар ҳаракатида ифодаланадиган натижалар орқали белгиланиши, унинг материаллари мавзуларни ўзлаштиришда аниқ мақсадга йўналтирилиши керак. Бу жараёнлар аввалдан белгиланган муайян ўрганиш мақсадларига

эришиш учун олиб борилади. Агар мақсадлар белгиланмаса, у ҳолда машғулот мавзуларининг мазмуни ва дидактик тузилиши бузилади[4].

Ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлаш жараёнини такомиллаштиришнинг изланиш ва материалларни тўплаш босқичида ўқитувчилар томонидан машғулотга оид дастлабки материаллар йиғилади. Албатта унга тегишли сўнгги илмий ютуқлар, янги техника ва технологиялар бўйича материалларни тўплашга алоҳида эътибор қаратилиши керак. Ушбу босқичда машғулот тузилиши ва бериладиган мавзулар мазмуни бўйича ўтказилган сўровнома натижалари, ўқитувчиларнинг фикрлари, мавзулар мазмунига қўйиладиган услубий ва дидактик талабларни эътиборга олиш керак.

Машғулотларни ташкил этишни режалаштириш ва амалга ошириш босқичида тўпланган материаллар бўйича вариатив ўқув дастурларига мувофиқ уларнинг умумий тузилиши аниқланади ва мундарижаси тузилади. Уларнинг мазмуни бўйича мавзуларнинг асосий ғоялари, машқлар ва амалий машғулотлар мазмуни, қисқа баёни, текшириш учун саволлар ва тестларнинг тўла ёритилиш даражасига эришиш ҳамда машғулотларни ташкил этишдан олдин албатта уларнинг ўқув дастурлари билан яқиндан танишиш лозим.

Машғулотлар ҳамкорликда ўтказилаётган бўлса, ҳар бир ўқитувчи ўз иш режасини белгилаб олиши, режалаштирилган умумий ишни амалда бажарилган иш билан таққослаб бориши керак. Агар иш белгиланган муддатдан кеч қолса, улар биргаликда қарор қабул қилиши, биргалашиб бир-бирига ёрдам берган ҳолда муаммони ҳал этиши лозим. Ушбу босқичда машғулот мавзуларининг тўлиқ мазмунини шакллантиришнинг амалга оширилиши назарда тутилади ҳамда қуйидагилар ёритилиши ҳамда баён қилинишига, компонентларнинг тақдим этилишига эътиборни қаратиш лозим

Киришда аввалги ўрганилган машғулотлардан олинган ва кейинги босқичларда олиниши кутилаётган билимлар кетма-кетлигини кўрсатиб бериш лозим. Машғулотларни ўтказиш натижасида ва амалий топшириқларни бажаришда олинган билимлардан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилиши, мазкур материалларни ўрганиш жараёнида амалга ошириладиган фанлараро алоқаларнинг асосий усуллари ифодаланиши зарур[6].

Изоҳлар машғулот материалларини ўрганишни осонлаштиради, унинг мавзуси бўйича қўшимча маълумотлар беради. Изоҳлар маълумотлар кўринишида баён қилинади. Унинг ҳажми катталиги ўқувчиларга фикрларини бир жойга жамлашни, материални тўлиқлигича қабул қилишларини қийинлаштиради, асосий материалга диққатни жалб қилишга ҳалақит беради. Шунингдек, орфографик, атамали, таржимали ва изоҳли луғатлар бериш мумкин[6,7].

Машғулотларни сифатли олиб бориш нафақат ёш авлоднинг замонавий билимларни эгаллашларига, балки уларда янги кўникма ва малакаларни шаклланишида мустақил ишлаш ва ижодий қобилиятларини ривожлантиришда муҳим. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, машғулотларда турли амалий машқларни бажариш бўйича кўрсатмалар, тавсиялар, топшириқлар қанчалик кам бўлса, унинг самарадорлиги шунча паст бўлади. Мавзу материалларининг мазмунини ўқувчиларнинг мустақил фаолиятини ташкил қилиш ва ижодий қобилиятларини ривожлантиришга йўналтириш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бири. Шунинг учун ҳам билимларни сифатли ўзлаштириш машғулотларнинг замонавий ташкил этилишидан далолат беради. Бундай машғулот компонентларига ўқувчиларнинг мустақил ишлаш, билимларни баҳолаш, меҳнат фаолиятини мустақил режалаштириш ва ташкил эта олиш кўникмаларини эгаллашларини

таъминлашга йўналтирилган саволлар, тестлар, топшириқлар, лойиҳалар ва амалий топшириқлар киради. Ҳар бир машғулотдан кейин тест, топшириқ, амалий машғулот ва машқлар, назорат саволлари берилади. Масалан. Бажариладиган ишларнинг тавсифига қараб қурилиш материалларини қайси турларга ажратиш мумкин? Қурилиш жараёнлари ҳақида тушунча беринг. Қурилиш иншоотларининг жойлашиш схемасини тасвирланг. Қурилиш материаллари турлари ҳақида маълумот беринг[1].

Машғулотларда назорат саволлари, тестлар, топшириқлар берилиши ўқувчиларнинг фаоллашувини ва билимларни мустаҳкам эгаллашларини таъминлайди, уларнинг касбга бўлган қизиқишларини ривожлантиради, ишлаб чиқариш шароитларида мустақил ишлаш кўникмаларини шакллантиради. Саволлар ва топшириқлар сўзлаб беришни ёки мураккаброқ фикрлашни амалий ишларни (назорат, ҳисоблаш ишлари, тажрибалар ўтказиш, техник ёки технологик жараёнларни, амалларни бажариш, махсус ёки буюм тайёрлаш иқтисодий кўрсаткичларни ҳисоблаш) бажаришни талаб қилиши мумкин.

Саволлар, тестларни ишлаб чиқишда ўқитувчидан касбий маҳоратни талаб қилади. Машғулот топшириқларини мустақил бажариш ўқувчилар томонидан ўтилган мавзуларнинг мустаҳкам ўзлаштирилишини таъминлайди, уларнинг билим олишга бўлган қизиқишларини ҳамда фикрлаш қобилиятини ривожлантиради, таққослаш, синтез ва таҳлил қилиш усулларида фойдалана олиш маҳоратларини шакллантиради.

Машғулотда келтириладиган тасвирий материаллар ёзма ахборотларни тўлдиришга, бойитишга, ўқув материаллари мазмунини очиш ва тушунтиришга хизмат қилиши, тасвирлар турли савиядаги ўқувчилар учун тушунарли ва таҳлил қилишга мос бўлиши, тузилма, чизма, режа ва харита тарзидаги тасвирий материаллар ўқувчиларнинг мавзулар мазмунини тушуниб олишга ҳалақит берувчи ортиқча ахборотга эга бўлмаслиги, барча расм, жадвал, тузилма, фотосурат, чизмалар бир хил техникавий ижрода берилиши лозим. Машғулотларнинг тасвирий материаллари, унда ўрганиладиган объектни, маҳсулот ёки буюмни кўргазмали тасвирлайди ва технологик жараённинг бажарилиш кетма-кетлигини тушунишни осонлаштиради.

Ўқувчиларни касб-ҳунарга ўқитишда шундай фанлар борки уларда ўқитиш фақат матн орқали назарий усулда олиб бориш яхши натижа бермайди.

Масалан, қурилиш йўналишида таълим беришнинг фақат назарий жиҳатларига эътибор қаратиш билан мақсадга эришиш мушкул. Қурилишда қўлланиладиган жиҳозларнинг тузилишини, технологик жараёнларни фақат тушунтириш ёки матнни ўқиш орқали тасаввур қилиш қийин [2,3].

Юқорида келтирилган тавсия, қоида ва талаблар машғулотларни давр талаблари асосида ташкил этишга асос бўлади. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, назарий ва амалий ўқув материаллари, саволлар, топшириқлар, ўз-ўзини баҳолаш тизими ва бошқа кўшимча материалларнинг яхлит бир бобда шакллантирилиши ўқувчининг ушбу фаолият бўйича билим ва кўникамага эга бўлиш самарадорлигини оширади ҳамда назария билан амалиёт орасидаги ўзаро боғлиқлик таъминланади, машқ, топшириқлар, саволлар ва тестлар ўқувчиларнинг мустақил ишлаш, ижодий фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришга замин яратади.

Қуйида ўқувчиларни фаоллаштиришга йўналтирувчи саволлардан намуналар келтирамиз:

- амалий машғулот мавзуларига оид қандай маълумотларни биласиз?
- бунинг Сизга нима аҳамияти бор?
- нимани тушунмадингиз, лекин уни билишни хоҳлайсизми?

- берилган топшириқни бажариш билан Сиз нимани англадингиз?
- бу ўқув материалида қайси саволлар жавобсиз қолган?
- сизнинг бирор таклифингиз борми?
- бу ўқув материалдан Сиз қандай янги маълумот олдингиз?
- бу тўғрида Сизнинг фикрингиз қандай?
- бунинг аҳамияти нимада?
- сизда нима чуқурроқ таассурот қолдирди?
- буни Сизнинг тажрибангизга алоқаси борми?
- бу яхшими ёки ёмонми?
- сизнинг бу ҳақидаги фикрингиз қандай?
- бундан Сиз қандай хулосаларга келишингиз мумкин?
- бу ғоялар таъсирида сизнинг қарашларингиз қандай ўзгарди?
- сиз қандай хулосага келдингиз?
- сиз бу билимларни қаерда қўллашингиз мумкин?
- нимани қўшиш ёки чиқариб ташлаш мумкин?
- ютуқ ва камчиликлар нимада деб биласиз?
- ўхшаш фикрларни ҳам кўриб чиқдингизми?
- қандай таклифларингиз бор? [5].

Тест топшириқлари тузишда ўзлаштиришнинг репродуктив даражасидаги тестлар миқдорини ортиб кетмаслигига эътибор бериш зарур. Материалларни ижодий даражаларда ўзлаштирилганлигини аниқловчи - очиқ, бир неча тўғри жавобли ёпиқ, мувофиқликни ва тўғри кетма-кетликни ҳамда қарама-қарши муносабатларни аниқловчи тест шаклларида фойдаланиш муҳим.

Адабиётлар рўйхати

1. Болтаев Н., Наримов Ш., Абдалова С. Педагогик технологияларни амалга ошириш усуллари // Таълим технологияси. - Тошкент, 2006. - № 3. - Б.6-7.
2. Мавлянов А., Жавлонов Ш., Абдалова С., Юсупова Л. Педагогик технология тамойиллари асосида дарс машғулотларини олиб бориш технологияси. Ўқув-услубий қўлланма. - Тошкент: Ворис, 2010. - 117 б.
3. Мавлянов А., Рахимов Д., Абдалова С. "Замонавий педагогик технологиялар мазмунини аниқлашнинг асосий тамойиллари". "Таълим технологиялари". 2010. - № 1. - Б. 30-34.
4. Koraev S. B. "Improvement of Vocational Training of Pupils in Secondary Schools" International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 01, 2020 ISSN: 1475-7192 1734-1742 page
5. Қораев С.Б. "Профессионал таълимда ўқувчиларни касб-ҳунарга тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш йўллари". Узлуксиз таълим журнали 2020 йил 1-сон. 88-92 бетлар
6. Қораев С.Б. "Профессионал таълимда ўқув амалиётларини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари" Academic research in educational sciences, Tashkent, 2020. Volume 1, ISSUE 4, pp 1281-1286.
7. Юлдашев Х., Байметов М. Касб-ҳунар коллежларида махсус фанларни ўқитиш методикаси" (Био ва иншоотлар қурилиши тайёрлов йўналиши фанлари мисолида). Ўқув қўлланма. Тафаккур бўстони нашриёти. Тошкент, 2013. - 136 б.